

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416

Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

3 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 3, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 3, ISSUE 1

TOSHKENT-2020

МУНДАРИЖА/СОДЕРЖАНИЕ/CONTENT

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

- 1. МАХМУДОВ Фируз Бахтиёр ўғли**
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚОНУНЧИЛИГИДА ДАВЛАТ
ФУҚАРОЛИК ХИЗМАТЧИЛАРИ УЧУН ЎРНАТИЛГАН ТАҚИҚ ВА
ЧЕКЛОВ МАСАЛАЛАРИ.....8
- 2. НАРИМАНОВ Бекзод Абдувалиевич**
ЎЗБЕКИСТОНДА НОДАВЛАТ НОТИЖОРАТ ТАШКИЛОТЛАР ТАРИХИ ВА
РИВОЖЛАНИШИНИНГ АСОСИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ.....18

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

- 3. ИСМАИЛОВ Баходир Исламович, Маманов Сардоржон Собир ўғли**
ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМ КОМПЛЕКСНОГО КОНТРОЛЯ КАК
ЭФФЕКТИВНОГО ИНСТРУМЕНТА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ
В ЧАСТНОМ СЕКТОРЕ.....30
- 4. АБДУЛЛАЕВ Хуршидjon Назрулло ўғли**
АУДИТОРЛИК ФАОЛИЯТИНИНГ ТАШКИЛИЙ- ҲУҚУҚИЙ
АСОСЛАРИ.....37
- 5. JAMOLOV Azizjon**
TERM OF SUBJECTS OF INVESTMENT ACTIVITY: THEORETICAL AND
COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS.....44
- 6. EGAMOVA Dilrabo Talibovna**
KREDIT TALABLARI BO'YICHA INTELLEKTUAL MULK OBYEKTLARIGA
NISBATAN UNDIRUVNI QARATISH MASALALARI.....49
- 7. АҲРОРҚУЛОВ Анвар**
НОДАВЛАТ НОТИЖОРАТ ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ МУЛКИЙ
АСОСЛАРИ.....56
- 8. АЛМОСОВА Шаҳноза**
ТРИПС БИТИМИ НОРМАЛАРИНИ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛК ҚОНУНЧИЛИГИГА ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ҚИЛИШ
МУАММОЛАРИ.....63

ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ҲАКАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ

- 9. ОТАХОНОВ Фозилжон Хайдарович**
НИЗОЛАРНИ МУҚОБИЛ ҲАЛ ЭТИШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ
МЕХАНИЗМЛАРИ ТАКОМИЛЛАШМОҚДА.....72

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

- 10. КАРАКЕТОВА Дилноза Юлдашевна**
ОФИРЛАШТИРУВЧИ ҲОЛАТ СИФАТИДА ЁШ БОЛА, ҚАРИЯ, НОГИРОН
ЁКИ ОЖИЗ АҲВОЛДАГИ ШАХСЛАРНИ ХЎРЛАБ СОДИР ЭТИЛГАН
БЕЗОРИЛИК УЧУН ЖАВОБГАРЛИК.....80
- 11. ХЎЖАҚУЛОВ Сиёвуш Бахтиёрвич**

МУНДАРИЖА/СОДЕРЖАНИЕ/CONTENT

ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР УМУМИЙ ПРОФИЛАКТИКАСИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ТАВСИФИ.....88

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

12.МАТЧАНОВ Алимжан Атабаевич
УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ДОКАЗЫВАНИЯ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ КИБЕРПРЕСТУПЛЕНИ.....96

13.ЮГАЙ Людмила Юрьевна
ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....104

14.ЗУЛФУҚОРОВ Абдувахоб Абдумалик ўғли
ЙЎЛ-ТРАНСПОРТ ҲОДИСАСИ БЎЙИЧА ТРАСОЛОГИК ЭКСПЕРТИЗАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....112

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

15.СУЛАЙМАНОВ Одилжон Раббимович
ХАЛҚАРО ВА МИНТАҚАВИЙ ҲУЖЖАТЛАРДА ИШНИНГ МУСТАҚИЛ ВА ХОЛИС СУД ТОМОНИДАН КЎРИБ ЧИҚИЛИШИ ҲУҚУҚИ.....118

16.ГАФФАРОВА Шахноза Нуритдиновна
ЎЗБЕКИСТОНДА ХОТИН-ҚИЗЛАР ВА ЭРКАКЛАР ТЕНГ ҲУҚУҚЛИЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ.....126

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

17.АЛИМОВ Гайбулла Алимович
ЮРИДИК ШАХСЛАР ЖАВОБГАРЛИГИ: АМЕРИКА ҚЎШМА ШТАТЛАРИ ТАЖРИБАСИ.....134

18.ХАМДАМОВА Фируза Уразалиевна
"ОДИН ПОЯС, ОДИН ПУТЬ" КАК СРЕДСТВО КУЛЬТУРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ, ИНСТРУМЕНТ УКРЕПЛЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ НАУЧНЫХ СВЯЗЕЙ ИИ КАТАЛИЗАТОР РАЗВИТИЯ НАУКИ В ЭПОХУ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ.....141

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

КАРАКЕТОВА Дилноза Юлдашевна
Тошкент давлат юридик университети
Ихтисослашган филиали илмий котиби
E-mail: bekozodumirza@gmail.com

ОФИРЛАШТИРУВЧИ ҲОЛАТ СИФАТИДА ЁШ БОЛА, ҚАРИЯ, НОГИРОН ЁКИ ОЖИЗ АҲВОЛДАГИ ШАХСЛАРНИ ХЎРЛАБ СОДИР ЭТИЛГАН БЕЗОРИЛИК УЧУН ЖАВОБГАРЛИК

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): КАРАКЕТОВА Д.Ю. ОФИРЛАШТИРУВЧИ ҲОЛАТ СИФАТИДА ЁШ БОЛА, ҚАРИЯ, НОГИРОН ЁКИ ОЖИЗ АҲВОЛДАГИ ШАХСЛАРНИ ХЎРЛАБ СОДИР ЭТИЛГАН БЕЗОРИЛИК УЧУН ЖАВОБГАРЛИК // Юрист ахборотномаси - Вестник юриста - Lawyer herald. № 3 (2020), Б.80-87.

№3 (2020) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2020-3-10>

АННОТАЦИЯ

Мақола Ўзбекистон Республикасининг амалдаги Жиноят кодексининг тегишли моддаларида назарда тутилган офирлаштирувчи ҳолат сифатида ёш бола, қария, ногирон ёки ожиз аҳволдаги шахсларни хўрлаб содир этилган безорилик учун жавобгарлик, қонун чиқарувчи орган томонидан айрим ҳолларда ёш бола ёки вояга етмаган шахсга нисбатан жиноят содир этилишини қилмишининг ижтимоий хавфлилик даражаси, унинг жиддий ҳолат эканлигини баҳолашни, турли ёшларни ифодалашига аниқлик киритилиши каби масалаларга бағишланган.

Калит сўзлар: ёш бола ва вояга етмаган шахсга нисбатан жиноят содир этилишининг ижтимоий хавфлилик даражаси, ожиз аҳволдаги шахсларни хўрлаб содир этилган жиноятларда офирлаштирувчи ҳолатлар ёритилган.

КАРАКЕТОВА Дилноза Юлдашевна
Ученый секретарь Специализированного филиала Ташкентского
государственного юридического университета
E-mail: bekozodumirza@gmail.com

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ХУЛИГАНСТВО, СОВЕРШЕННОЕ В

ОТНОШЕНИИ РЕБЕНКА, ПОЖИЛОГО ЧЕЛОВЕКА, ИНВАЛИДА ИЛИ ЛИЧНОСТИ НАХОДЯЩЕГОСЯ В БЕСПОМОЩНОМ СОСТОЯНИИ КАК ОТЯГЧАЮЩЕЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВО

АННОТАЦИЯ

В данной статье освещены вопросы касающиеся ответственности за хулиганство, совершенное в отношении ребенка, пожилого человека, инвалида или личности, находящегося в беспомощном состоянии как отягчающее обстоятельство предусмотренные статьями действующего Уголовного Кодекса Республики Узбекистан, степени социальной опасности совершенного преступления.

Ключевые слова: степень социальной опасности совершенного преступления против ребенка малого возраста и несовершеннолетней личности, ответственность за совершенное преступление против личности в беспомощном состоянии как отягчающее обстоятельство.

KARAKETOVA Dilnoza

Scientific Secretary of the Specialized Branch of
Tashkent State University of Law
E-mail: bekozodumirza@gmail.com

LIABILITY FOR COMMITTED HOOLIGANISM AS AN AGGRAVATING CIRCUMSTANCES TO YOUTH, OLD PEOPLE, DISABLED AND INCAPABLE PEOPLE

ANNOTATION

This article deals with issues related to liability for hooliganism committed against to youth, old people, disabled and incapable people child, an elderly person, a disabled person or a person in a helpless state as an aggravating circumstance provided for in articles of the current criminal code of the republic of uzbekistan, the degree of social danger of the crime committed.

Keywords: the degree of social danger of committing a crime against a young child or a minor, liability for aggravating circumstances in crimes of abusing of vulnerable bodies.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 277-моддаси 2-қисми "д" бандида назарда тутилган оғирлаштирувчи белгилардан бири безорилик жиноятининг "ёш бола"га нисбатан содир этилишидир [1].

Т.А. Плаксинанинг ёзишича, қонун чиқарувчи айрим ҳолларда ёш бола ёки вояга етмаган шахсга нисбатан жиноят содир этилишини қилмишнинг ижтимоий хавфлилиқ даражасини жиддий оширувчи ҳолат сифатида баҳолайди [2, С.156]. Бунга жиноят қонунининг қатор моддалари мисол бўлади. Бундай тоифадаги шахсларга нисбатан жиноят содир этишни оғирлаштирувчи ҳолат сифатида белгиланишининг асосий сабаби қўшимча объектга - вояга етмаганнинг нормал ижтимоий, маънавий ва жисмоний ривожланишини таъминловчи ижтимоий муносабатларга зарар етказилиши билан боғлиқдир.

"Ёш бола" тушунчаси амалдаги Жиноят кодексининг қатор нормаларида (ЖК 46, 56, 148, 277-м.) ишлатилганига қарамай, унинг таърифи берилмаган. Лекин кўплаб илмий адабиётларда "ёш бола" деганда, 14 ёшга тўлмаган шахслар [3] тушунилади. Хусусан, В.Б. Хатуев жиноят қонунини тарихий шарҳлар экан, жиноят ҳуқуқида "ёш бола"нинг ёшга хос белгиси 1980 йилда қабул қилинган Россия

Федерацияси Олий суди Пленуми қарорида кўрсатилганлигини таъкидлаб, унга асосан 14 ёшга тўлмаган шахслар ёш бола ҳисобланади [4, С.17-18] дейди. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 14.06.2002 йилдаги "Безориликка оид ишлар бўйича суд амалиёти ҳақида"ги қарорига кўра "ёш бола" деганда, 14 ёшга тўлмаган шахс тушунилади.

Юқорида айтиб ўтганимиздек Жиноят кодексининг қатор нормаларида "ёш бола" тушунчаси ишлатилган, бўлса ҳам қонун мазмунига кўра улар турли ёшларни ифодалайди. Масалан, ЖК 46-моддасида ёш боласини боқиш учун таътилда бўлган аёлларга ахлоқ тузатиш ишлари жазоси қўланилмаслиги мустаҳкамланган бўлса, 148-моддада "ёш бола"ни парвариш қилаётганлигини била туриб, аёлни ишга олишдан ғайриқонуний равишда бош тортиш ёки ишдан бўшатганлик учун жавобгарлик назарда тутилади. Ҳар икки нормада ишлатилган "ёш бола" тушунчаси меҳнат қонунчилиги билан боғлиқ бўлиб, "3 ёшгача бўлган болалар"ни назарда тутди (Меҳнат кодекси 237-модда).

Кўриб турганимиздек, жиноят ҳуқуқида "ёш бола" тушунчасини ифодалашда ёш мезони ҳар бир норманинг ўзига хос жиҳатидан келиб чиқиб белгиланган. Шу сабабли, жиноят ҳуқуқи назариясида айрим олимлар томонидан "ёш бола" тушунчасини қонуний таърифни бериш таклиф этилади. А.В.Лисенконинг фикрича: "Жиноят кодексида биринчи марта "вояга етмаган шахс"лар алоҳида ажратилиб, 18 ёшга тўлмасдан жиноят содир этган шахсларга нисбатан алоҳида жавобгарлик доираси назарда тутилган. Шу билан бир қаторда ушбу бўлимда "ёш бола" тушунчасига қонуний таъриф берилиши, унга 14 ёшга тўлмаган шахсларни киритиш [6, С.7] зарур. Бу жиноят қонунидаги бўшлиқни бартараф этишга кўмак бериб, Жиноят кодекси 2-моддасида белгиланган вазифалардан келиб чиқиб, айнан ёшларнинг ҳуқуқ, эркинлик ва манфаатлари ҳимоясини кафолатлайди. Бироқ, назаримизда муаллифнинг бундай таклифи асосли эмас. Чунки, Жиноят кодексининг "Вояга етмаганлар жавобгарлигининг хусусиятлари" деб номланган олтинчи бўлимида вояга етмаган жиноят субъектининг жавобгарлиги белгиланган. Демак, субъект масаласи ёритилган бўлимда жиноят объектининг белгиси бўлган "ёш бола", яъни жабрланувчи тушунчасининг белгиланиши тўғри бўлмайди.

Жиноят кодексининг қатор нормаларида айнан 14 ёшга тўлмаган шахсга нисбатан жиноят содир этилиши оғирлаштирувчи ҳолат сифатида белгиланиб, "ёш бола" атамаси ишлатилмайди. Масалан, Жиноят кодексининг 118, 119-моддалари 4-қисмида айнан "14 ёшга тўлмаган шахсга нисбатан" жиноят содир қилганлик учун жавобгарлик назарда тутилади. Кўриб турганимиздек, биргина жиноят қонунининг ўзида айни бир масала турлича ифодаланган.

Бундан ташқари миллий қонунчилигимизнинг бирор соҳасида "ёш бола" тушунчасига таъриф берилмаган. Фуқаролик кодексида 14 ёшга тўлмаган шахслар деганда "кичик ёшдаги болалар" [7] тушунилиши белгиланган. Шу сабабли, Жиноят кодекси 277-моддасида белгиланган "ёш бола" тушунчасини "14 ёшга тўлмаган шахс" тушунчаси билан алмаштиришни таклиф қиламиз. Бу қонунларнинг аниқ ва бир хилда ифодаланиши ҳамда қўлланишига хизмат қилиб, ҳуқуқ соҳаларидаги тушунчаларни ифодалашда юзага келиши мумкин бўлган қарама-қаршиликларнинг олдини оларди.

Жиноят кодекси 277-модда 2-қисми "д" бандида назарда тутилган жавобгарликни оғирлаштирувчи белгилардан бири безориликнинг "қария"ларга нисбатан содир этилишидир. Жабрланувчи шахснинг қарилиги ЖК 56-моддасида ҳам жазони оғирлаштирувчи ҳолат сифатида белгиланган. Фикримизча, қариялик деганда, ёши қайтган ёшдаги шахслар танилиши керак, деб ҳисоблаймиз. Масалан, 60 ёшдан ошган эркак ва 55 ёшдан ошган аёлларни булар жумласига киритиш лозим.

М.Х.Рустамбоев ҳам қарияликни ёш белгиси билан боғлаб, бу ёш чегараси меҳнат қонунчилигида белгиланган пенсия ёшига мос келишини [8, С.69] таъкидлайди.

Жабрланувчининг қариялигини белгилашда ёш мезонининг ўзи етарли эмас, деб ҳисоблаймиз. Жиноят кодексининг кўплаб нормаларида қария ожиз аҳволдаги шахс сифатида назарда тутилган бўлиб, унинг ожизлиги маълум ёшга етганлиги билан эмас, балки, шу ёшда юзага келадиган физиологик ўзгаришлар билан боғланиши лозим. Бу ёшга келиб организмнинг аъзо ва тизимларида салбий ўзгаришлар рўй беради. Бу ўзгаришлар организмнинг ҳаётга мослашув имкониятларининг сусайишига, қаришига олиб келади. Айнан шу ёшда жабрланувчи кучдан қолгани учун жиноятчига фаол қаршилик кўрсата олмаса, ожиз аҳволда деб топилиши керак.

Бундан ташқари қарияларга нисбатан жиноят содир этиш атрофдагиларнинг жиноятчига бўлган салбий муносабатини янада кучайишига сабаб бўлади. Шунинг учун қарияга нисбатан жиноят содир этилиши ЖК 277-моддасида жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолат сифатида белгиланган.

Безориликнинг ногирон шахсга нисбатан содир этилиши ЖК 277-модда 2-қисми "д" бандидаги оғирлаштирувчи ҳолатлардан бири сифатида белгиланган. Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 11 июлда янги таҳрирда қабул қилинган "Ўзбекистон Республикасида ногиронларни ижтимоий ҳимоя қилиш тўғрисида" [9] ги Қонунининг 3-моддасидага кўра ногирон - жисмоний, ақлий, руҳий ёки сенсор (сезги) нуқсонлари борлиги туфайли турмуш фаолияти чекланганлиги муносабати билан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ногирон деб топилган ҳамда ижтимоий ёрдамга ва ҳимояга муҳтож шахс.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг "Безориликка оид ишлар бўйича суд амалиёти ҳақида"ги 9-сон қарорида белгиланишича ногирон деганда, белгиланган тартибда I, II, III гуруҳ ногирони ёки болаликдан ногирон сифатида тан олинган шахс [10, С.194] тушунилади.

Безориликни ногирон шахсга нисбатан содир этилган деб топишнинг зарурий шартларидан бири айбдорни жабрланувчининг ногиронлигини билиши ҳисобланади. Жабрланувчининг ногиронлигини билмаслик, жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолат сифатида баҳоланмаслиги керак.

Жиноят кодекси 277-моддаси 2-қисми "д" бандида назарда тутилган квалификация қилувчи белгиларнинг навбатдагиси безориликнинг "ожиз аҳволдаги шахсларни хўрлаб содир этилишидир". Безориликнинг ожиз аҳволдаги шахсга нисбатан содир этилишини ижтимоий хавфлилигининг юқорилиги шахсий аҳволига кўра ўзини ҳимоя қилиш ёки тажовуздан қутилиб қолиш имконига эга бўлмаган ҳар қандай шахс манфаатларини алоҳида қўриқлаш вазифаси билан чамбарчас боғлиқдир.

Жабрланувчининг ожиз аҳволдалиги баҳоловчи хусусиятга эгаллиги ва Жиноят кодексининг кўплаб нормаларида жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолат сифатида назарда тутилгани учун ҳам жиноят ҳуқуқи фани олимлари ва тергов-суд амалиёти ходимлари ўртасида турли қарашлар мавжуд.

Шу билан бирга қонун чиқарувчи нима учун бу ҳолатни жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолатларга киритгани ҳақида кўплаб қарашлар бор. Фикримизча, "ожиз аҳвол - шахснинг руҳий ёки жисмоний аҳволи туфайли унга нисбатан содир этилаётган ёки жинойат хатти-ҳаракатлардир.

С.И.Дементьев қонун чиқарувчи ожиз аҳволдаги шахсга нисбатан жавобгарлик белгилашда жабрланувчига қўшимча азоб-уқубат етказилишини назарда тутган [11, С.78], деган фикрни билдиради. Жабрланувчи ўзининг жисмоний ҳолати

туфайли қаршилик кўрсата олмайди ёки бошқаларни ёрдамга чақириш имконига эга бўлмайди. Жиноятчи жабрланувчининг бу ҳолатини англаб, сурбетлик билан ҳаракат қилади. Бу ҳолатнинг ижтимоий хавфлилик даражаси юқорилигини яна шу билан изоҳлаш мумкинки, бунда қилмиш ўзини ҳимоя қилиш ёки жиноятчига қаршилик кўрсатиш учун объектив имкониятга эга бўлмаган шахсга нисбатан содир этилади.

Д.С.Дядькиннинг фикрича, жабрланувчининг ожизлиги турли ҳолатлар билан боғлиқ бўлиши мумкин [12, С.296]. Масалан, ногирон ва бошқа оғир касаллар, қария, юз бераётган жараённи тўғри баҳолай олмайдиган руҳий касаллар ожиз аҳволдаги шахс ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми қарорларида ҳам "ожиз аҳволдалик" ҳар бир жиноятнинг ўзига хос жиҳати ҳисобга олиб баҳоланган. Масалан, 2004 йил 24 сентябрдаги "Қасддан одам ўлдиришга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида"ги 13-сон қарорнинг 8-бандида ожиз аҳвол, деб жабрланувчининг физиологик, жисмоний ёки руҳий жиҳатдан (жисмоний нуқсонлари, руҳияти бузилганлиги, жуда ёш ёки кексалиги, қаттиқ оғриқ ёки беҳуш ҳолатда ёхуд уйқуда бўлганлиги, алкоголь, гиёҳвандлик воситаси ёки психотроп модда таъсирида оғир даражада мастлиги туфайли) ўзини ҳимоя қилишга, айбдорга фаол қаршилик кўрсатишга қодир эмаслик ёки ўзига нисбатан содир этилаётган ҳаракатларнинг хусусияти ва моҳиятини тушуна олмаслик ёхуд ўз ҳаракатларини бошқара олмаслик ҳолати тушунилиши керак дейилган.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2010 йил 29 октябрдаги "Номусга тегиш ва жинсий эҳтиёжни гайритабиий усулда қондиришга доир ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида"ги [13, С.194] 13-сонли қарорининг 6-бандида ўзининг физиологик, жисмоний ёки руҳий ҳолати (жисмоний нуқсони, руҳияти бузилганлиги, жуда ёшлиги ёки кексалиги, қаттиқ оғриқ ёки беҳушлик ҳолати, алкоголь, наркотик воситалар ёки психотроп моддалар таъсирида ўта мастлик ҳолати)га кўра, ўзини ўзи ҳимоя қилиш, айбдорга фаол қаршилик кўрсатиш ёки ўзига нисбатан содир этилаётган ҳаракатлар хусусияти ва моҳиятини тушуниш ёки ўз ҳаракатларини бошқариш имкониятига эга бўлмайдиган шахс ожиз аҳволда деб тушунилиши керак дейилади.

Келтириб ўтган дастлабки Пленум қарорида жаюбрланувчининг "уйқу"далиги ожиз аҳвол деб кўрсатилган бўлса, навбатдагисида бу ҳолат назарда тутилмайди. Бунинг асосий сабаби ҳар бир жиноятнинг ўзига хос хусусияти билан боғлиқдир. Лекин ҳар икки қарорда ҳам жабрланувчининг физиологик, жисмоний ва руҳий ҳолатига кўра ўзини ўзи ҳимоя қилиш, айбдорга фаол қаршилик кўрсатиш ёки ўзига нисбатан содир этилаётган ҳаракатлар хусусияти ва моҳиятини тушуниш ёки ўз ҳаракатларини бошқариш имкониятига эга эмаслиги ожиз аҳволда деб топишнинг асоси сифатида олинган.

Таҳлилларимиздан келиб чиқиб, жабрланувчини ожиз аҳволда деб топишнинг барча жиноятлар учун хос бўлган икки: объектив ва субъектив мезонларини ажратиш мумкин.

Ожизлик объектив белги ҳисобланиб, жабрланувчи ўзининг ожиз аҳволда эканини англаган ёки англамаганидан қатъи назар мавжуд бўлади. Акс ҳолда биз руҳий касал ва жуда кичик ёшдаги болаларни ожиз аҳволдаги шахслар жумласига кирита олмаймиз.

"Ожиз аҳволдаги" шахсга нисбатан жиноят содир этишнинг субъектив мезони жиноятчининг жабрланувчини "ожизлиги"ни англаши билан боғлиқдир. Жабрланувчининг ожиз аҳволдалиги жиноий ниятнинг шаклланишини осонлаштириб, жабрланувчининг ўзига нисбатан жиноят содир этаётган шахсга

қаршилик кўрсата олмаслиги, жиноятчининг бир қарорга келишини тезлаштиради. Шу сабабли ҳам, Жиноят кодексининг қатор нормаларида ожиз аҳволдаги шахсга нисбатан жиноят содир этиш жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолат сифатида назарда тутилади.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг "Безориликка оид ишлар бўйича суд амалиёти ҳақида"ги қарорида ожизликни жабрланувчининг жисмоний ёки руҳий носоғломлиги туфайли жиноятчига қаршилик кўрсата олмаслигида, ўз ҳуқуқлари, манфаатлари ва қадр-қимматини ҳимоя эта олмаслигида, шунингдек кутилаётган хавфдан сақлана олмаслигида намоён бўлиши кўрсатилган. Бу тушунтириш орқали Олий суд Пленуми ожизлик ҳолатини чеклаб, содир этилаётган безорлик ҳаракатларининг моҳиятини англай олмайдиган ва жиноятчига қаршилик кўрсата олмайдиган даражадаги маст шахсларни, эътибордан четда қолдиради. Қилмишнинг моҳиятини англай олмайдиган даражада маст бўлган шахс безорининг ҳаракатларини англамайди ва жиноятчига қаршилик кўрсата олмайди.

Амалиётда ҳам безорилик ҳаракатларининг айнан маст аҳволдаги шахсга нисбатан содир этиш ҳоллари кўплаб учраб туради. Судланувчи С. ва Т.лар 2015 йил 10 июнь куни соат тахминан 22:00 лар чамасида жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасдан менсимасдан спиртли ичимлик истеъмол қилиб, маст ҳолда бўлган Р.нинг йўлини тўсиб, тегажоғлик қилиб, ҳеч бир сабабсиз унинг турли жойларига уриб енгил шикаст етказдилар. Суд С. ва Т.ларнинг ҳаракатини ЖК 277-модда 2-қисми "б" банди билан квалификация қилиб [14], жазо тайинлаган. Бунда ўз ҳаракатларини бошқара олмайдиган даражада маст бўлган шахсга нисбатан, безорилик ҳаракатларини содир этиш, ожиз аҳволдаги шахсга нисбатан жиноят содир этиш деб баҳоланиши зарур.

Бундан ташқари ожиз аҳволдалик жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолат қилиб белгиланган нормаларнинг барчасида қария ва ногиронлар ушбу тушунчанинг ўзи билан қамраб олиниб, алоҳида кўрсатилмаганлигини эътиборга олиб, ЖК нормаларини бир хиллаштириш мақсадида ЖК 277-моддаси 2-қисми "д" бандидан қария ва ногирон сўзларини чиқаришни таклиф қиламиз.

Қилмишни ЖК 277-моддаси 2-қисми "д" банди билан квалификация қилиш учун безорилик 14 ёшга тўлмаган, қария, ногирон ёки ожиз аҳволдаги шахсни "хўрлаб" содир этилган бўлиши керак. Хўрламоқ деганда, бировнинг иззат-нафсини таҳқирламоқ, поймол қилмоқ тушунилади.

Н.С.Салаев қонун чиқарувчи "хўрлаш" тушунчасини ишлатиб "шахснинг қадр-қимматини камситиш" [15, С.46] билан боғлиқ ҳаракатларни назарда тутишга ҳаракат қилганини айтади.

Безорилик натижасида ожиз аҳволдаги шахслар хўрланса, яъни уларнинг қадр-қимматини камситиш билан боғлиқ ҳаракатлар амалга оширилса, жиноят ЖК 277-моддаси 2-қисми "д" банди билан квалификация қилинади. Бироқ-суд тергов амалиётини таҳлил қилганимизда, қилмишни ЖК 277-модда 2-қисми "д" банди билан квалификация қилишда асосий эътибор безориликнинг ожиз аҳволдаги шахсга нисбатан содир этилганига қаратилиб, хўрлаш билан боғлиқ бўлган ҳаракатлар эътибордан четда қолдирилган ёхуд жабрланувчини хўрлаш факти мавжуд бўлмаганида ҳам қилмиш ушбу банд билан квалификация қилинган. Мисол тарзида жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар Учтепа туман суди томонидан кўрилган қўйидаги жиноят ишини келтириш мумкин. Судланувчи Д.маст холда 2006 йил 29 апрель куни соат тахминан 23:00ларда, терговда шахси аниқланмаган номаълум шахс билан жиноий тил бириктириб, Тошкент шаҳар Учтепа тумани Фарход ва Уйғур кўчалари кесишган чорражадаги автобуслар бекати олдида, ҳеч бир сабабсиз жанжал чиқариб, 1946 йил туғилган фуқаро А.ни ҳақорат қилиб,

уриб дўппослаб, унга енгил шикаст етказган ва А.га тегишли ҳайдовчилик гувоҳномасини, фуқаролик паспорти ва ишончномани эгаллаган. Суд Д.нинг ҳаракатларини жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасдан менсимасдан, бир гуруҳ шахслар томонидан, қария, ногирон ёки ожиз аҳволдаги шахсларни хўрлаб, уриш-дўппослаш орқали содир этилган безорилик (ЖК 277-моддаси, 2-қисми, "б, д" бандлари) ва паспорт ёки бошқа муҳим ҳужжатларни эгаллаш (ЖК 227-м. 2-қ. "а" б.) деб квалификация қилган [5].

Суд айбдорнинг қилмишини ЖК 277-модда 2-қисми "д" банди билан квалификация қилишда қуйидаги хатоликларга йўл қўйган деб ҳисоблаймиз:

биринчидан, айбдор безориликни фақатгина қария шахсга, яъни 60 ёшдан ошган кишига нисбатан содир этган бўлса-да, суд ҳукмида жиноятнинг қария, ногирон, ожиз аҳволдаги шахсга нисбатан содир этилганини кўрсатилмоқда;

иккинчидан, безориликнинг қарияга нисбатан содир этилгани бу вазиятда "хўрлаш" аломатларига эга эмас. Чунки айбдор жабрланувчига нисбатан Жиноят кодекси 277-модда 1-қисмида назарда тутилган уриш-дўппослаш ҳаракатларини амалга оширган холос. Агар ушбу ҳолат "хўрлаш" деб баҳоланса, у ҳолда уриш-дўппослаш орқали содир этиладиган барча безорилик ҳаракатлари "хўрлаш" деб баҳоланиши лозим бўлади.

Юқоридаги таҳлилларимиздан келиб чиқиб, тергов-суд органлари томонидан йўл қўйиладиган бу каби хатоликларни олдини олиш учун Жиноят кодекси 277-моддасидан "хўрлаш" ҳамда "қария" ва "ногирон" тушунчаларини чиқаришни таклиф қиламиз. Чунки, "қария" ва "ногирон" шахслар, ожиз аҳволда ҳисобланиб, уларни ягона тушунча билан ифодалаш мақсадга мувофиқдир. Бундан ташқари ожиз аҳволдаги шахсга нисбатан жиноят содир этилишининг ўзи, айниқса безорилик қилиниши қилмишининг ва жиноятчининг ижтимоий хавфлилиги юқорилигидан далолат беради. Шу сабабли, бундай шахсларга нисбатан жиноят содир этилганда, яна қўшимча белгиларнинг талаб қилиниши тўғри бўлмайди.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // <http://www.lex.uz>. (Criminal Code of the Republic of Uzbekistan // <http://www.lex.uz>)

2. Плаксина Т.А. Основания повышения ответственности за убийство лица, заведомо для виновного находящегося в беспомощном состоянии // Правоведение, 2005. -№ 1. (Plaksina T.A. The grounds for increasing responsibility for the murder of a person known to be in a helpless state // Jurisprudence, 2005. -№ 1)

3. Пайзуллаев Қ.П. Вояга етмаганларнинг жинсий дахлсизлиги ва эркинлигини муҳофаза қилиш муаммолари. Юрид. фан. ном. ... дис. автореф. -Тошкент, ТДЮИ, 2006. (Payzullaev Q.P. Problems in the protection of the sexual integrity and liberty of minors. Author. dis. ... cand. legal sciences -Tashkent, TSU, 2006)

4. Хатуев В.Б. Уголовно-правовая охрана беременных женщин, малолетних, беззащитных и беспомощных лиц и лиц, находящихся в зависимости от виновного. Дис. ... канд. юрид. наук. - М., 2004. (Khatuev V. B Criminal protection of pregnant women, minors, defenseless and helpless persons and persons depending on the guilty. Dis. ... cand. legal sciences. - М., 2004)

5. Жиноят ишлари бўйича Тошкент шаҳар Учтепа туман суди архивидан. 2006. (From the archives of Uchtepa district court of Tashkent. 2006.) (4. From the archives of the Uchtepa district court of Tashkent on criminal cases. 2006. (From the archives of Uchtepa district court of Tashkent. 2006)

6. Лысенко А.В. Преступность несовершеннолетних и ее предупреждение уголовно-правовыми мерами (на примере Краснодарского края): Автореф. дис. ...

канд. юрид. наук. - Краснодар, 2008. (5. Lysenko A.V. Juvenile delinquency and its prevention by criminal law measures (on the example of the Krasnodar Territory): Author. dis. ... cand. legal sciences. - Krasnodar, 2008.)

7. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси // <http://www.lex.uz> (Civil Code of the Republic of Uzbekistan // <http://www.lex.uz>)

8. Рустамбоев М.Х. Ответственность за сексуальные насилие по уголовному законодательству Узбекистана. - Ташкент: ТГЮИ, 2009. (Rustamboev M.Kh. Responsibility for sexual violence under the criminal law of Uzbekistan. - Tashkent: TSUL, 2009)

9. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами" (2008 йил, 29-30-сон, 277-модда (Collection of Legislation of the Republic of Uzbekistan "(2008, No. 29-30, Article 277)

10. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг "Безориликка оид ишлар бўйича суд амалиёти ҳақида"ги 9-сон қарори (Resolution of the Plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan No. 9 "On Judicial Practice in Cases of Hooliganism")

11. Дементьев С. Понятие беспомощного и бессознательного состояния // Российская юстиция. 1999. № 1. (Dementiev S. The concept of a helpless and unconscious state // Russian justice. 1999. No.1)

12. Дядькин Д.С. Теоретические основы назначения уголовного наказания: алгоритмический подход. - СПб.: издательство Р.Асланова "Юридический центр пресс", 2006. (Dyadkin D.S. Theoretical principles of criminal punishment: an algorithmic approach. - SPb.: publishing house of R. Aslanov "Legal Center Press", 2006)

13. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми қарорлари тўплами. 1991-2006. Иккинчи жилд. - Тошкент: Адолат, 2006 (Collection of decisions of the Plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan. 1991-2006. The second volume. - Tashkent: Adolat, 2006.

14. Жиноят ишлари бўйича Фарғона шаҳар суди амалиёти архивидан. 2007 йил. (Following the practice of the Fergana city court on criminal cases. 2007)

15. Салаев Н.С. Бир-бирига тобе бўлмаган ҳарбий хизматчилар ўртасидаги ўзаро устав муносабатларига оид устав қоидаларини бузиш (жиноят-ҳуқуқий ва криминологик жиҳатлари). Монография. - Тошкент: ТДЮИ нашриёти, 2012. (Salaev N.S. Violation of the rules of the charter (criminal and criminological aspects) of the statutory relations between non-subordinate servicemen. Monograph. - Tashkent: TSU Publishing House, 2012)